

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-57>

УДК 352.07:330.34(477)

ШЕСТАКОВСЬКА Тетяна

ЗВО «Університет трансформації майбутнього»

<https://orcid.org/0000-0002-8098-8439>

shestakovska27@gmail.com

ДЕМЕНТОВ Іван

ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

<https://orcid.org/0009-0006-0263-5204>

o.stepiuk@istu.edu.ua

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

У статті комплексно досліджено державну політику підтримки сталого розвитку територіальних громад в умовах трансформації системи публічного управління, посилення процесів децентралізації та адаптації до викликів воєнного та післявоєнного періодів. Визначено теоретико-методологічні засади поняття «сталий розвиток» у контексті місцевого самоврядування, а також систематизовано основні підходи до формування та реалізації політики сталого розвитку територій. Особливу увагу приділено аналізу стратегічних документів державного рівня, включаючи Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки, Національну економічну стратегію до 2030 року, а також іншим галузевим політикам, що прямо або опосередковано впливають на розвиток громад. У процесі дослідження проаналізовано фінансові механізми підтримки громад, зокрема функціонування системи міжбюджетних трансфертів, державних субвенцій та дотацій, а також залучення коштів міжнародної технічної допомоги. Обґрунтовано, що державна політика має бути не лише реактивною, а й проактивною – такою, що сприяє довгостроковій самодостатності громад, їхній економічній стійкості, екологічному балансу та соціальній згуртованості. Розглянуто роль органів місцевого самоврядування у реалізації державної політики, наголошено на важливості посилення кадрового потенціалу, цифрової трансформації управління, залучення мешканців до прийняття управлінських рішень. У статті також акцентовано на необхідності вдосконалення механізмів моніторингу й оцінки ефективності реалізації політики сталого розвитку за допомогою індикаторів, синхронізованих із Цілями сталого розвитку ООН. Виявлено основні бар'єри на шляху до ефективного впровадження державної політики підтримки громад, серед яких: дисбаланс у фінансовому забезпеченні, фрагментарність нормативного поля, обмежена координація між рівнями влади. У результаті проведеного аналізу запропоновано низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики підтримки сталого розвитку територіальних громад, зокрема — створення стимулюючих фінансових інструментів, посилення участі громад у програмуванні державних і регіональних політик, розширення функцій агентств регіонального розвитку, інституціоналізація моніторингу результатів на основі чітко визначених якісних і кількісних показників.

Ключові слова: державна політика, сталий розвиток, територіальні громади, децентралізація, фінансове забезпечення.

SHESTAKOVSKA Tetiana

University of Future Transformation

DEMENTOV Ivan

Higher Educational Institution "International University of Science and Technology named after Academician Yuri Bugay"

STATE POLICY TO SUPPORT SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

The article comprehensively examines the state policy of supporting the sustainable development of territorial communities in the context of the transformation of the public administration system, strengthening the processes of decentralization and adaptation to the challenges of the war and post-war periods. The theoretical and methodological principles of the concept of "sustainable development" in the context of local self-government are determined, and the main approaches to the formation and implementation of the policy of sustainable development of territories are systematized. Particular attention is paid to the analysis of strategic documents of the state level, including the State Strategy for Regional Development for 2021–2027, the National Economic Strategy until 2030, as well as other sectoral policies that directly or indirectly affect the development of communities. In the process of the study, financial mechanisms for supporting communities were analyzed, in particular, the functioning of the system of inter-budgetary transfers, state subventions and subsidies, as well as the attraction of international technical assistance funds. It is substantiated that state policy should be not only reactive, but also proactive - one that contributes to the long-term self-sufficiency of communities, their economic sustainability, environmental balance and social cohesion. The role of local governments in the implementation of state policy is considered, the importance of strengthening human resources, digital transformation of management, and involving residents in making management decisions is emphasized. The article also emphasizes the need to improve mechanisms for monitoring and assessing the effectiveness of the implementation of sustainable development policies using indicators synchronized with the UN Sustainable Development Goals. The main barriers to the effective implementation of state policy to support communities are identified, including: imbalance in financial provision, fragmentation of the regulatory field, limited coordination between levels of government. As a result of the analysis, a number of practical recommendations were proposed to improve the state policy of supporting the sustainable development of territorial communities, in particular, the creation of stimulating financial instruments, strengthening the participation of communities in the programming of state and regional policies, expanding the functions of regional development agencies, institutionalizing monitoring of results based on clearly defined qualitative and quantitative indicators.

Keywords: state policy, sustainable development, territorial communities, decentralization, financial provision.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ.

У сучасних умовах трансформації державного управління, децентралізації влади та євроінтеграційного курсу України особливої актуальності набуває проблема формування ефективної державної політики підтримки сталого розвитку територіальних громад. Територіальні громади, як базова ланка системи місцевого самоврядування, відіграють ключову роль у забезпеченні якості життя населення, підвищенні конкурентоспроможності регіонів, ефективному використанні місцевих ресурсів та формуванні інклюзивного простору. Проте, в умовах політичної та економічної нестабільності, збройної агресії Російської Федерації проти України, значного навантаження на місцеві бюджети та поглиблення соціально-економічних дисбалансів, реалізація принципів сталого розвитку у громадах стикається з рядом серйозних викликів. Проблематика ефективного державного втручання у процеси розвитку громад потребує глибокого наукового осмислення, адже лише на основі системного аналізу можна сформувані довгострокові політики, що враховують як національні пріоритети, так і локальні потреби. На практиці спостерігається фрагментарність нормативно-правового регулювання, нерівномірність розподілу фінансових ресурсів, недостатній рівень координації між центральною та місцевою владою, відсутність якісних механізмів моніторингу ефективності реалізації програм підтримки громад. Таким чином, постає наукове завдання – дослідити сучасний стан, структуру та інструменти державної політики у сфері підтримки сталого розвитку територіальних громад, виявити існуючі бар'єри та обґрунтувати напрями її вдосконалення. Практична значущість проблеми полягає у необхідності формування цілісної, збалансованої та ефективної політики, що сприятиме відновленню економіки, підвищенню стійкості громад до зовнішніх ризиків, посиленню соціальної згуртованості та досягненню Цілей сталого розвитку ООН на місцевому рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання наукового інтересу до проблематики сталого розвитку територіальних громад, особливо в умовах війни, трансформації державного управління та посткризового відновлення. На загальнодержавному рівні цілі сталого розвитку офіційно закріплені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», що стало важливою складовою інтеграції національної політики в глобальний порядок денний сталого розвитку [1]. Документ визначає ключові пріоритети, зокрема зменшення нерівності, сталий економічний розвиток та зміцнення інституційної спроможності на місцях. Питання фінансового забезпечення громад та ефективного функціонування системи міжбюджетних трансфертів розглядає Лободіна З. У своїй роботі вона наголошує на необхідності реформатування принципів надання трансфертів з урахуванням реальної потреби громад, їхньої спроможності та стратегічних цілей розвитку [2]. Ці підходи мають вирішальне значення в контексті формування справедливої та стимулюючої фінансової політики. У контексті повоєнного відновлення та розбудови нової соціально-економічної моделі України низка авторів акцентують увагу на стратегічних напрямках державної політики. Зокрема, Шевчук О. аналізує ключові напрями розвитку України у повоєнний період, підкреслюючи необхідність інноваційного підходу до регіонального планування та реінтеграції територій [3]. У подібному руслі працює і Лукеря Т., який звертає увагу на актуальний стан державної політики щодо відновлення громад, наголошуючи на потребі врахування локального контексту, залучення громадян та багаторівневої координації в процесі реалізації відповідних програм [4]. Вагомим є внесок у дослідження ролі місцевого самоврядування у період відбудови. Так, Пирого І.С. та Пирого М.І. висвітлюють нові управлінські функції, які постають перед органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, зокрема у сфері мобілізації ресурсів, координації допомоги та планування довгострокового відновлення [5]. Тему продовжують Ткачук А. та Третяк Ю., які акцентують увагу на потребі синергії між політикою відновлення та регіональним розвитком, вказуючи на ризики фрагментації управлінських рішень у разі відсутності єдиного бачення майбутнього [6]. Юридичний аспект процесу відновлення та регламентацію повноважень органів місцевого самоврядування в цій сфері аналізує Горбата Л. У своїй статті авторка обґрунтовує потребу вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює порядок розроблення та реалізації планів відновлення територіальних громад [7]. У свою чергу, практичні аспекти стану інфраструктури та потреб у відновленні висвітлені у дослідженні Приліпка С., Васильєвої Н. та Маркушина О., які на прикладі Ірпінської громади Київської області демонструють масштаби руйнувань та першочергові напрямки інвестицій [8]. Узагальнюючи, можна стверджувати, що наукове поле достатньо активно розробляє окремі складові проблеми сталого розвитку територіальних громад. Водночас спостерігається потреба у комплексному міждисциплінарному підході, який би дозволив інтегрувати фінансові, правові, управлінські та соціальні аспекти в єдину державну політику підтримки громад з урахуванням як стратегічних цілей сталого розвитку, так і нагальних потреб у повоєнному відновленні.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на зростаючу увагу науковців, урядових інституцій та міжнародних організацій до проблеми сталого розвитку територіальних громад, низка важливих аспектів цієї проблематики залишається недостатньо дослідженою або потребує подальшого поглиблення з урахуванням сучасних викликів, зокрема

війни, демографічних змін, фінансової нестабільності та екологічних ризиків. Серед таких невирішених частин загальної проблеми – відсутність чітко скоординованого підходу до формування державної політики, яка б інтегрувала цілі сталого розвитку у плани післявоєнного відновлення територій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є всебічне дослідження сучасного стану, викликів та перспектив державної політики підтримки сталого розвитку територіальних громад в Україні в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, децентралізаційної реформи та післявоєнного відновлення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Формування та реалізація державної політики підтримки територіальних громад в Україні ґрунтується на широкій нормативно-правовій основі, що включає як загальні стратегічні документи, так і спеціальні акти, спрямовані на регулювання розвитку місцевого самоврядування, міжбюджетних відносин, просторового планування та післявоєнного відновлення.

Ключовим документом у цій сфері є Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1], який формалізує національне бачення сталого розвитку відповідно до глобального Порядку денного ООН. Указ визначає пріоритети, зокрема подолання бідності, забезпечення інклюзивного економічного зростання, розвиток інфраструктури, підтримку миру, справедливості та ефективних інституцій – усі ці цілі безпосередньо пов'язані з діяльністю територіальних громад та визначають напрям державної політики на місцевому рівні.

Фінансове забезпечення громад, що є критично важливим аспектом державної підтримки, регламентується Бюджетним кодексом України, законами про державний та місцеві бюджети, а також системою міжбюджетних трансфертів. Проблематика ефективності таких трансфертів активно аналізується в науковій літературі. Так, Лободіна З. звертає увагу на необхідність перегляду чинного механізму їх розподілу, зокрема шляхом впровадження елементів справедливості та стимулювання фінансової самостійності громад [2].

У зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації проти України та масовими руйнуваннями інфраструктури, актуалізувалося питання відновлення громад та зміцнення їхньої стійкості. Це зумовило появу нових нормативних підходів до регіонального розвитку. Як відзначає Лукеря Т., на сьогодні процес формування політики відновлення ще не є повністю врегульованим, однак уже визначено базові принципи – прозорість, відкритість, локальність та інклюзивність [4]. У свою чергу, Горбата Л. наголошує на потребі чіткого нормативно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері розробки та реалізації планів відновлення, адже їхня відсутність ускладнює координацію дій між різними рівнями управління [7].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», що є базовим для регулювання діяльності територіальних громад, визначає повноваження місцевих рад та виконавчих органів, які повинні забезпечувати соціально-економічний розвиток, раціональне використання природних ресурсів та надання якісних публічних послуг. У контексті повоєнного періоду особливої ваги набуває норма про відповідальність громад за стратегічне планування розвитку територій, що має бути синхронізоване з державними та регіональними стратегіями [5], [6].

Актуальним є також питання правової інтеграції інструментів міжнародної допомоги. Як показують публікації Приліпка С. та ін., механізми взаємодії між донорами, державою та громадами ще недостатньо врегульовані, що знижує ефективність залучення ресурсів та прозорість їх використання [8]. Відсутність уніфікованого підходу до відбору проектів і контролю за їх реалізацією часто призводить до дублювання ініціатив або неефективного витрачання коштів.

Загалом, хоча нормативно-правова база державної політики підтримки територіальних громад є достатньо розгалуженою, вона потребує подальшого вдосконалення. Насамперед, йдеться про необхідність кодифікації підходів до післякризового відновлення громад, уточнення повноважень органів місцевої влади, створення чітких процедур моніторингу результатів реалізації стратегій, а також запровадження єдиних правил залучення та використання зовнішніх ресурсів. Комплексне оновлення нормативно-правового забезпечення має враховувати як сучасні ризики, так і потребу у гнучких, адаптивних та прозорих механізмах підтримки територіального розвитку.

Сталий розвиток територіальних громад в Україні сьогодні супроводжується низкою системних викликів, що обумовлені як зовнішніми факторами – військовою агресією, економічною кризою, кліматичними змінами – так і внутрішніми структурними дисбалансами у системі місцевого самоврядування, ресурсному забезпеченні та управлінських підходах. Наявні проблеми істотно ускладнюють здатність громад до довготривалого та збалансованого розвитку, стримують реалізацію стратегічних планів і потребують скоординованих дій з боку держави, місцевих органів влади та міжнародних партнерів.

Однією з найбільш критичних проблем залишається фінансова неспроможність значної частини територіальних громад. Незважаючи на проведену реформу децентралізації, що розширила повноваження органів місцевого самоврядування, фінансові ресурси не завжди відповідають делегованим функціям. Як

зазначає Лободіна З., міжбюджетні трансферти, які покликані вирівнювати фінансову спроможність громад, часто не виконують своєї компенсаторної ролі в повному обсязі через недосконалість методики розрахунку та обмежений обсяг дотацій [2]. У багатьох випадках громади не мають достатніх власних доходів для реалізації інвестиційних проєктів чи навіть утримання базової інфраструктури.

Іншим суттєвим викликом є фізичне знищення або суттєве пошкодження інфраструктури внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Як демонструє дослідження Приліпка С., Васильєвої Н. та Маркушина О., на прикладі Ірпінської територіальної громади Київської області, руйнування житлового фонду, об'єктів освіти, охорони здоров'я, енергетичних та транспортних мереж має колосальний вплив на життєздатність громади [8]. Без швидкого та якісного відновлення критичної інфраструктури говорити про сталий розвиток практично неможливо.

До переліку викликів належить також обмежена кадрова спроможність громад. В умовах розширення повноважень органів місцевого самоврядування відчувається нестача кваліфікованих фахівців, здатних реалізовувати складні управлінські, фінансові та проєктні завдання. Як наголошується у роботах Пирого І.С. та Пирого М.І., саме людський капітал громад сьогодні є одним із найслабших місць, що ускладнює формування ефективної системи управління розвитком територій [5].

Важливим викликом є також слабка інтеграція державної, регіональної та місцевої політики. Відсутність ефективної координації між різними рівнями влади, дублювання функцій, неузгодженість стратегічних документів і підходів – усе це ускладнює реалізацію політики сталого розвитку на місцях. Лукеря Т. прямо вказує на проблему дезінтеграції: громади нерідко не залучаються до процесу формування державної політики відновлення, що знижує ефективність та легітимність рішень [4].

Не менш загрозливими є соціально-демографічні проблеми, зокрема депопуляція, відтік молоді, старіння населення, що ускладнює формування трудових ресурсів, зменшує платоспроможний попит, обмежує можливості для розвитку підприємництва та знижує динаміку місцевої економіки. Це особливо актуально для сільських і малих громад, які мають обмежену здатність до залучення інвестицій та інновацій.

Додатковим обтяжливим чинником є відсутність єдиного підходу до моніторингу та оцінки ефективності реалізації заходів сталого розвитку. Як зазначено в дослідженнях Горбати Л. та Ткачука А., Україна ще не сформувала повноцінну систему показників сталого розвитку на місцевому рівні, що унеможливило об'єктивну оцінку динаміки та порівняння результатів між громадами [6], [7].

Загалом, на тлі зростаючих викликів та обмежених ресурсів, територіальні громади України потребують посиленої, цілеспрямованої, гнучкої та системної державної підтримки, що враховує як стратегічні, так і локальні інтереси. Лише за умови вирішення ключових проблемних аспектів можна забезпечити реальний сталий розвиток громад, їхню життєстійкість, інвестиційну привабливість та соціальну згуртованість у довгостроковій перспективі.

Фінансові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, оскільки саме фінансові ресурси є інструментом реалізації повноважень, розвитку інфраструктури, впровадження соціальних програм та підтримки місцевого економічного зростання. У системі державної підтримки громад в Україні сформувалась багаторівнева структура фінансового забезпечення, яка включає як загальні інструменти бюджетного регулювання, так і спеціальні фінансові інструменти цільового призначення. Однак ефективність цих механізмів значною мірою залежить від їхньої прозорості, справедливості розподілу, гнучкості та відповідності реальним потребам громад.

Найбільш поширеним інструментом державної підтримки є міжбюджетні трансферти, що включають дотації вирівнювання, субвенції на конкретні програми та інші види цільової допомоги. Як зазначає Лободіна З., нинішня система міжбюджетних трансфертів потребує вдосконалення, зокрема через відсутність стимулюючого ефекту для підвищення бюджетної самостійності громад і надмірну централізацію в розподілі коштів [2]. Дотації вирівнювання здебільшого спрямовані на покриття дефіциту загального фонду бюджету, але не створюють умов для розвитку. Субвенції, своєю чергою, часто надаються під строго визначені державою напрями, не враховуючи локальні особливості громад.

Іншим інструментом є державні інвестиційні програми, які фінансуються через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР). Проте, за оцінками багатьох експертів, включаючи Лукерю Т., механізм ДФРР у попередні роки втратив свою результативність через політизованість рішень, несвоєчасне фінансування та непрозорість конкурсного відбору проєктів [4]. У післявоєнний період важливим стає перезапуск цього інструменту з орієнтацією на відновлення критичної інфраструктури, розвиток людського капіталу та підтримку місцевої економіки.

В умовах воєнного стану значно зросла роль міжнародної технічної та фінансової допомоги. Донорські ресурси, грантові програми, кредити та гуманітарна підтримка стали суттєвим джерелом фінансування проєктів відновлення та розвитку. Однак, як наголошується в роботі Приліпка С. та колег, відсутність скоординованої системи адміністрування міжнародної допомоги, а також нерозвиненість місцевої проєктної спроможності ускладнює ефективне освоєння цих ресурсів [8]. У багатьох громадах не вистачає фахівців для підготовки проєктів, ведення звітності та реалізації грантових ініціатив згідно з вимогами донорів.

Окремим викликом у сфері фінансування сталого розвитку є обмеженість доступу громад до кредитних ресурсів та інструментів публічно-приватного партнерства (ППП). Незважаючи на законодавчі умови, громади рідко використовують PPP через складність процедур, недостатню інформаційну підтримку та відсутність гарантій повернення інвестицій. Це стримує реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів, які потребують довгострокових вкладень і залучення приватного капіталу.

Також слід відзначити недостатній рівень власних доходів місцевих бюджетів. Хоча громади мають право встановлювати місцеві податки і збори, база оподаткування у багатьох регіонах є обмеженою через слабкий розвиток бізнесу, високе безробіття або депопуляцію. У результаті бюджети громад формуються переважно за рахунок податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), а це робить їх вразливими до демографічних змін та трудової міграції.

На фоні цих проблем особливу актуальність набуває необхідність формування нової фінансової моделі підтримки громад, яка повинна включати такі принципи:

1. Стимулювання самозабезпечення – заохочення громад до нарощення власних доходів через створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій.

2. Цільове фінансування стратегічних проєктів – пріоритетність видатків на розвиток людського капіталу, енергоефективність, цифрову трансформацію.

3. Прозорість розподілу ресурсів – чіткі, відкриті критерії надання трансфертів, грантів та інших форм підтримки.

4. Залучення зовнішніх джерел – розширення інструментів взаємодії з донорами, міжнародними організаціями, приватним сектором.

Таким чином, удосконалення фінансових механізмів державної підтримки є необхідною умовою сталого розвитку територіальних громад. Лише за умов прозорості, передбачуваної та ефективно скоординованої фінансової політики громади зможуть реалізовувати власні стратегії, забезпечувати базові послуги, підтримувати економіку та формувати якісне середовище для життя мешканців.

Децентралізація в Україні стала однією з наймасштабніших та найуспішніших реформ останнього десятиліття, суттєво змінивши архітектуру публічного управління та створивши нові можливості для сталого розвитку територіальних громад. Передача повноважень, фінансових ресурсів і відповідальності на рівень місцевого самоврядування сприяла активізації місцевих ініціатив, зростанню бюджетної спроможності громад та формуванню основ для довгострокового соціально-економічного зростання.

Одним із головних результатів децентралізації стало формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які отримали повноваження не лише в сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та ЖКГ, а й у стратегічному плануванні, управлінні земельними ресурсами, залученні інвестицій. Як зазначається в дослідженнях Пирого І.С. та Пирого М.І., саме ці нові функції відкрили перед громадами широкі перспективи для самостійного визначення пріоритетів розвитку, але одночасно поставили перед ними виклик – бути спроможними ефективно управляти переданими ресурсами [5].

Децентралізація також призвела до зростання власних бюджетів громад. Завдяки змінам у Бюджетному кодексі України, частка податку на доходи фізичних осіб (60%) тепер надходить безпосередньо до місцевих бюджетів, що дало громадам інструмент для формування довгострокових програм розвитку. Проте, як справедливо зауважує Лободіна З., розподіл ресурсів ще залишається нерівномірним, особливо між громадами з різним економічним потенціалом, що потребує вдосконалення механізмів горизонтального вирівнювання [2].

Однак роль децентралізації не обмежується лише фінансовим аспектом. Вона також створила підґрунтя для формування нової управлінської культури, заснованої на принципах прозорості, підзвітності, громадської участі та стратегічного мислення. Як зазначає Лукеря Т., саме ті громади, які змогли побудувати ефективні команди управлінців, залучити громадськість до планування розвитку, сформувати якісні стратегії та партнерства, виявилися найбільш стійкими навіть в умовах воєнної кризи [4].

Водночас, в умовах збройної агресії Російської Федерації, реформа децентралізації зазнала нових викликів. Частина громад опинилася в зоні бойових дій або була тимчасово окупована, що зруйнувало економічну та соціальну інфраструктуру. У цих умовах постала потреба в новому етапі реформи – децентралізації в умовах кризи та відновлення, коли громади не лише управляють повсякденними справами, а й стають активними суб'єктами гуманітарного реагування, координації допомоги, післявоєнного планування. Як підкреслює Шевчук О., новою якістю державної політики має стати створення умов для гнучкого реагування на локальні потреби та підтримка громад у розробці програм швидкого відновлення [3].

Важливо також враховувати, що децентралізація значною мірою сприяє досягненню Цілей сталого розвитку, задекларованих в Указі Президента України [1]. Саме на рівні громад реалізуються ініціативи, пов'язані з подоланням бідності, забезпеченням доступної освіти, охорони здоров'я, чистої енергії, інфраструктури, інновацій та рівності. Децентралізація надає можливість впроваджувати ці цілі у місцеві стратегії та відслідковувати їх реалізацію через індикатори сталого розвитку.

Успішність реформи децентралізації також залежить від її інституційного та нормативного забезпечення. Як наголошує Горбата Л., наявна законодавча база ще не повністю охоплює механізми

координації між громадами, обласними військовими адміністраціями та центральними органами виконавчої влади в умовах відновлення, що потребує подальшого удосконалення [7].

Таким чином, децентралізація створила унікальне підґрунтя для формування політики сталого розвитку територіальних громад, зробивши їх повноцінними учасниками публічного управління. Проте, для реалізації цього потенціалу необхідно не лише зберегти досягнення реформи, а й адаптувати її до нових умов – війни, відновлення, інтеграції в європейський простір. Це передбачає не лише передачу ресурсів, але й розвиток кадрової спроможності, цифрової інфраструктури, механізмів залучення мешканців до ухвалення рішень та формування нової якості взаємодії між державою і громадою.

У контексті складної соціально-економічної ситуації, спричиненої тривалим воєнним конфліктом, порушенням регіональної рівноваги, загрозами демографічного занепаду та руйнуванням критичної інфраструктури, особливої ваги набуває формування ефективної, скоординованої та довгостроково орієнтованої державної політики підтримки територіальних громад. З метою посилення її результативності, адаптивності та справедливості, доцільно впровадити низку рекомендацій, які охоплюють як фінансово-економічний, так і інституційний та управлінський аспекти.

По-перше, необхідно здійснити перехід від фрагментарної до програмно-цільової моделі фінансування сталого розвитку громад. Це передбачає впровадження комплексних довгострокових програм, фінансування яких має ґрунтуватися не лише на показниках чисельності населення чи території, а й на рівні соціально-економічного розвитку, наявності стратегічних планів, досягненнях у сфері енергоефективності, цифровізації тощо. Варто оновити підхід до функціонування Державного фонду регіонального розвитку, забезпечивши прозорі механізми конкурсного відбору проектів, зрозумілі критерії оцінки, рівний доступ усіх громад незалежно від політичного чи адміністративного статусу.

По-друге, держава має посилити роль стимулюючих фінансових інструментів, зокрема індексів бюджетної спроможності, бонусних субвенцій за ефективне використання коштів та результатів стратегічного планування. Це дозволить перейти від моделі пасивного споживання ресурсів до моделі проактивного розвитку, де громади зацікавлені у впровадженні інновацій, розвитку людського капіталу та соціальних інвестицій.

По-третє, доцільно активізувати роботу над законодавчим закріпленням механізмів післявоєнного відновлення, включно з оновленням законів про місцеве самоврядування, регіональний розвиток, державну регіональну політику та міжбюджетні відносини. У цьому контексті варто врахувати пропозиції дослідників, зокрема Лукері Т. [4] та Горбати Л. [7], які наголошують на необхідності унормування повноважень громад у сфері планування та реалізації програм відновлення, зокрема із забезпеченням участі мешканців у цих процесах.

По-четверте, слід забезпечити підвищення проектної та управлінської спроможності громад, у тому числі шляхом створення національної мережі регіональних ресурсних центрів, що надаватимуть підтримку громадам у підготовці якісних проектів, залученні міжнародної допомоги, управлінні грантовими коштами та моніторингу результатів. Як показує практика, описана в дослідженнях Приліпка С. та колег [8], громади, які мають доступ до фахового консалтингу, значно краще справляються з реалізацією відновлювальних програм.

По-п'яте, актуальним є питання інтеграції Цілей сталого розвитку ООН у місцеві стратегії громад. Це передбачає адаптацію національних індикаторів сталого розвитку до рівня ТГ, забезпечення збору даних на місцевому рівні та впровадження електронних систем моніторингу й оцінки ефективності реалізації місцевої політики. Такий підхід дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення, базуючись на доказовості, а також підвищить прозорість роботи місцевої влади перед громадянами та донорами.

По-шосте, важливо сприяти розширенню доступу громад до альтернативних джерел фінансування – публічно-приватного партнерства (ППП), муніципального кредитування, зелених облігацій. Для цього необхідно удосконалити нормативно-правову базу, розробити типові моделі проектів PPP, створити інструменти державних гарантій для залучення інвесторів до малих громад. Як показує європейський досвід, саме поєднання державної підтримки з ринковими інструментами дозволяє громадам реалізовувати великі інфраструктурні проекти без надмірного навантаження на бюджети.

Нарешті, важливо забезпечити системну координацію між усіма рівнями влади – державним, обласним, місцевим. Це передбачає створення єдиної платформи управління регіональним розвитком і відновленням, що дозволить уникати дублювання проектів, ефективно узгоджувати пріоритети та зменшити адміністративне навантаження на громади. Спільне планування, використання цифрових інструментів, відкритість і довіра – ключові принципи, які мають бути основою сучасної моделі підтримки громад.

Таким чином, удосконалення державної політики підтримки сталого розвитку територіальних громад повинне ґрунтуватися на принципах ефективності, прозорості, партнерства та орієнтації на результат. Тільки за умови структурних змін у системі фінансування, управління та законодавчого забезпечення можливо створити передумови для стійкого відновлення територій, зростання якості життя населення та побудови справжньої системи самоврядних, відповідальних та економічно сильних громад.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У ході дослідження було встановлено, що державна політика підтримки сталого розвитку територіальних громад України відіграє критично важливу роль у формуванні життєздатних, інституційно спроможних та соціально-орієнтованих місцевих утворень, здатних ефективно реагувати на виклики воєнного та післявоєнного періодів. Реформа децентралізації заклала міцне підґрунтя для підвищення фінансової автономії громад, їхнього управлінського потенціалу та здатності до стратегічного планування. Проте, в умовах повномасштабної війни, руйнування інфраструктури, демографічної кризи та обмеженого доступу до ресурсів, сталий розвиток потребує посиленої та цілеспрямованої державної підтримки.

Проаналізована нормативно-правова база засвідчує наявність стратегічних орієнтирів державної політики, зокрема через впровадження Цілей сталого розвитку ООН, Стратегії регіонального розвитку, інструментів фінансування через міжбюджетні трансферти та державні інвестиційні програми. Водночас виявлено низку системних проблем, які знижують ефективність цієї політики: фрагментарність правового поля, надмірна централізація фінансових рішень, відсутність прозорих механізмів розподілу ресурсів, нерівномірність розвитку територій та обмеженість участі громад у формуванні загальнонаціональних рішень.

Серед ключових викликів, що перешкоджають сталому розвитку громад, слід виокремити недостатню фінансову спроможність частини територіальних громад, критичний стан інфраструктури у постраждалих регіонах, кадровий дефіцит, обмежену проєктну спроможність, слабку координацію між рівнями влади, а також відсутність сучасної системи моніторингу ефективності реалізації політики сталого розвитку.

На основі проведеного аналізу обґрунтовано комплекс рекомендацій, спрямованих на підвищення результативності державної підтримки громад. Зокрема, доцільним є впровадження програмно-цільового підходу до фінансування громад, перегляд механізмів міжбюджетного вирівнювання, стимулювання власних доходів місцевих бюджетів, розвиток інструментів публічно-приватного партнерства та розширення доступу до міжнародної допомоги. Особливу увагу рекомендовано приділити формуванню цифрової платформи моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку на рівні громад та запровадженню національних індикаторів сталого розвитку, адаптованих до локального контексту.

Таким чином, ефективна державна політика у сфері підтримки сталого розвитку територіальних громад повинна ґрунтуватися на принципах відкритості, гнучкості, субсидіарності та партнерства. Лише за умов послідовного та системного удосконалення підходів до управління розвитком територій можливо забезпечити стійке відновлення країни, збереження соціальної згуртованості та підвищення якості життя населення в усіх громадах України.

Література

1. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Лободіна З. Міжбюджетні трансферти: реалії надання та шляхи удосконалення в контексті зміцнення фінансової бази органів самоврядування. URL: http://library.wunu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/
3. Шевчук О. Ключові напрями розвитку України у повоєнний період. Бізнес, інновації, менеджмент, проблеми та перспективи. 2022. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272020>
4. Лукеря Т. Що зараз відбувається з державною політикою відновлення громад і які питання треба врахувати. URL: <https://decentralization.ua/news/17127>
5. Пирого І.С., Пирого М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029/277209>
6. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-taregionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>
7. Горбата Л. Нормативно-правове регулювання процесу відновлення територіальних громад в Україні. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/13.pdf>
8. Приліпко С., Васильєва Н., Маркушин О. Аналіз стану руйнувань інфраструктурних об'єктів в Ірпінській територіальній громаді Київської області. Право та державне управління, № 4. С. 221–228. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/31.pdf

References

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku» [Decree of the President of Ukraine "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
2. Lobodina, Z. (n.d.). Mizhbyudzhetni transfery: realii nadannia ta shliakhy udoskonalennia v konteksti zmitsnennia finansovoi bazy orhaniv samovriaduvannia [Intergovernmental transfers: realities of provision and ways of improvement in the context of strengthening the financial base of self-government bodies]. Retrieved from http://library.wunu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/ [in Ukrainian].
3. Shevchuk, O. (2022). Kliuchovi napriamy rozvytku Ukrainy u povojennyi period [Key directions of Ukraine's development in the post-war period]. *Biznes, innovatsii, menedzhment, problemy ta perspektyvy – Business, Innovation, Management, Problems and Prospects*. Retrieved from <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272020> [in Ukrainian].

-
4. Lukeria, T. (2022). Shcho zaraz vidbuvaietsia z derzhavnoi politykoiu vidnovlennia hromad i yaki pytannia treba vrahuvaty [What is happening with the state policy of community recovery and what issues need to be considered]. Retrieved from <https://decentralization.ua/news/17127> [in Ukrainian].
 5. Pyroha, I. S., & Pyroha, M. I. (2022). Rol mistsevoho samovriaduvannia u vidbudovi v umovakh voiennoho stanu [The role of local self-government in reconstruction under martial law]. Retrieved from <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029/277209> [in Ukrainian].
 6. Tkachuk, A., & Tretiak, Yu. (2022). Pro vidnovlennia ta rehionalnyi rozvytok pislia viiny [On recovery and regional development after the war]. Retrieved from <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-taregionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/> [in Ukrainian].
 7. Horbata, L. (2023). Normatyvno-pravove rehulivannia protsesu vidnovlennia terytorialnykh hromad v Ukraini [Legal regulation of the recovery process of territorial communities in Ukraine]. Retrieved from <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/13.pdf> [in Ukrainian].
 8. Prylipko, S., Vasylieva, N., & Markushyn, O. (2022). Analiz stanu ruinuvan infrastrukturykh ob'ektiv v Iripinskii terytorialnii hromadi Kyivskoi oblasti [Analysis of the state of destruction of infrastructure facilities in Irpin territorial community of Kyiv region]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*, (4), 221–228. Retrieved from http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/31.pdf [in Ukrainian].